

DOI 10.36074/21.02.2020.v1.35

СТАНДАРТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАХОДІВ

Гриненко Сергій Олександрович

канд. юрид. наук, завідувач спеціальної кафедри

№1 «Правові засади державної безпеки»

Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

УКРАЇНА

Європейські стандарти застосування сили (use of force) під час проведення антитерористичних заходів визначаються такими основними джерелами: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ); Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку (далі – Основоположні принципи); Європейський кодекс поліцейської етики; Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, Керівні принципи у сфері прав людини і боротьби з тероризмом [1-5].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у статті 2 закріплює право на життя і заборону його позбавлення, а також винятки із загальної заборони. Відповідно до неї право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Право на життя передбачає комплекс матеріально-правових і процесуальних зобов'язань держави:

1) *негативне* - утримуватись від умисного і незаконного позбавлення життя;

2) *позитивне* - вживати заходів із забезпечення безпеки осіб, які перебувають під її юрисдикцією:

а) обов'язок забезпечити наявність нормативної бази;

б) обов'язок вжити превентивних заходів;

3) *процесуальне* - забезпечувати ефективне розслідування порушень матеріально-правових аспектів права на життя [6].

Низка рішень ЄСПЛ у справах, які стосувалися порушень прав людини під час проведення антитерористичних заходів (операцій) зосереджують увагу на найбільш поширених недоліках і формують стандарти у цій сфері відповідно до наведеної правової конструкції. При цьому ЄСПЛ прямо посилається на

Основоположні принципи, які є найбільш комплексним нормативним документом міжнародного характеру, що визначає підходи щодо застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів та фізичної сили в межах операцій по відновленню правопорядку, у т.ч. антитерористичних. Однак у своїх рішеннях ЄСПЛ робить деякі важливі акценти, які чітко не окреслені в Основоположних принципах, але підлягають урахуванню. Це, зокрема, рішення у справах «Тагаєва та інші проти Російської Федерації» (стосується операції зі звільнення заручників (понад 1128 осіб), які були захоплені і утримувалися чеченськими терористами в будівлі школи у м. Беслан у 2004 р.), «Ісаєва проти Російської Федерації» (бомбардування села Катир-Юрт у межах контртерористичної операції, 2000 р.), «Фіногенов та інші проти Російської Федерації» (щодо операції зі звільнення заручників (біля 900 осіб) у московському театрі на Дубровці, 2002 р.). Видається, що наведені нижче позиції доцільно врахувати для удосконалення антитерористичного законодавства України.

Зокрема, ЄСПЛ вказує, що законодавство яке регламентує правила про застосування сили та вогнепальної зброї, має містити явні вказівки на принципи і обмеження застосування летальної сили, включаючи зобов'язання зменшити ризик застосування необов'язкової шкоди і виключити використання зброї і боєприпасів, яке тягне невинуваті наслідки, норми і правила про застосування сили повинні бути досить докладними і повинні встановлювати, зокрема, дозволені типи зброї і боєприпасів. ЄСПЛ зазначає як недолік відсутність у законі про боротьбу з тероризмом застережень з приводу видів зброї і боєприпасів, які можуть бути використані, правил і обмежень, що застосовуються до цього вибору. Також він відзначає, що за відсутності ясних правил проведення контртерористичних операцій робилися посилання на Статут Збройних сил (Бойовий статут Сухопутних військ – *прим. авт.*), що застосовується до бойових ситуацій збройних конфліктів, який не є відповідним для даної ситуації [7].

Суд наголошує на тому, що головною метою операцій є підтримання правопорядку має бути захист життя від протиправного насилля, а не нейтралізація правопорушників. ЄСПЛ визнав порушенням широке застосування правоохоронними органами важкого озброєння, зокрема, танків, гранатометів і вогнеметів. Це призвело до збільшення числа жертв серед заручників. Не допустимим є застосування невідповідної зброї по будівлях (інших локаціях), де терористи знаходяться разом із заручниками [7, 8].

Як важливий аспект належного проведення операцій із забезпечення безпеки (антитерористичні, звільнення заручників тощо) ЄСПЛ відзначає забезпечення суворого обліку і звітності щодо застосування летальної сили представниками держави (яка саме зброя і засоби застосовувались і яким чином) [9]. Це важливо з точки зору забезпечення умов для наступного ефективного розслідування.

Наступним компонентом, недоліки у якому стали підставою для констатації ЄСПЛ порушення ст. 2 Конвенції, є належне планування і контроль за операцією. При плануванні і контролі за операцією з підтримання правопорядку необхідно вжити всіх можливих заходів обережності при обранні засобів і методів її проведення, щоб звести до мінімуму, наскільки це можливо, застосування летальної сили, виключити або хоча б звести до мінімуму імовірність випадкової загибелі цивільного населення [7, 9, 10, 11]. Важливими

аспектами планування і контролю є встановлення сфер відповідальності, забезпечення належної координації учасників у найважливіших аспектах операції, включаючи планування не лише штурмової, але й рятувальної складової [7].

Нажаль, в Україні за відсутності належних керівних документів щодо тактики дій відповідних підрозділів, застосування зброї під час саме антитерористичних операцій, як заходів з відновлення правопорядку у розумінні ЄСПЛ, при плануванні операцій як керівництво до дії використовується Бойовий статут Сухопутних військ Збройних Сил України.

В законодавстві відсутні застереження щодо правил застосування зброї, які б відображали вимогу недопустимості застосування невибіркової зброї по будівлях (інших локаціях), де терористи знаходяться разом із заручниками.

У розділі III «Проведення антитерористичної операції» Закону України «Про боротьбу з тероризмом» варто було б закріпити положення про те, що планування операції крім заходів із знешкодження терористів, включає вжиття рятувальних заходів, а також обов'язок вжити всіх можливих заходів обережності при обранні засобів і методів її проведення, з метою зведення до мінімуму застосування летальної сили та імовірність випадкової загибелі цивільного населення.

Також привертає увагу відсутність вказівки на обов'язок учасників антитерористичної операції забезпечити суворий облік і звітність щодо застосування летальної сили. Зазначимо, що і саме поняття «летальна сила» як у доктрині вітчизняного права, так і у національному законодавстві не знайшло належного відображення. У той же час, світова практика йде шляхом розмежування смертельної сили «lethal (deadly) force», і «non-lethal force» та розширення спектру застосування нелетальної зброї в межах заходів забезпечення правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Konventsia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (1950). Vylucheno z https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed19900101.
2. Osnovopolozhni pryntsypy zastosuvannia syly ta vohnepalnoi zbroi sluzhbovtsiamy orhaniv pravoporiadku (1990). Vylucheno z https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334.
3. Yevropeyskiy kodeks politseiskoi etyky (Rekomendatsiia Komitetu ministriv Rady Yevropy). Rec.(2001)10 (2001). Vylucheno z <https://polis.osce.org/file/8641/download?token=5AIYESI->.
4. Kodeks povedinky posadovykh osib z pidtrymattia pravoporiadku (Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei OON). №34/169. (1979). Vylucheno z https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282.
5. Kerivni pryntsypy u sferi prav liudyny i borotby z teroryzmozom. (2002). Vylucheno z https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_533.
6. Rukovodstvo po state 2 Konventsyy o zashchyte prav cheloveka y osnovnykh svobod. Pravo na zhyzn. (2018). Strasburh: Evropeyskiy sud po pravam cheloveka. Vylucheno z https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_RUS.pdf.
7. Rishennia YeSPL u spravi «Tahaieva ta inshi proty Rosiiskoi Federatsii» vid 13.04.2017. Vylucheno z <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ARB002&n=514030#06512934779551398>.
8. Rishennia YeSPL u spravi «Isaieva proty Rosiiskoi Federatsii» vid 24.02.2005. Vylucheno z <https://www.srji.org/resources/search/14/>.

9. Rishennia YeSPL u spravi «Finohenov ta inshi proty Rosiiskoi Federatsii» vid 24.02.2005. Vylucheno
<http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ARB002&n=13136#07147393107434425>.
10. Rishennia YeSPL u spravi «Dzhuliani ta Hadzhio proty Itali» vid 25.08.2009. Vylucheno z <https://ips.ligazakon.net/document/view/SOO00602>
11. Rishennia YeSPL u spravi «Erhi proty Turtsii» vid 28.07.1998. Vylucheno z <http://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58200>.

DOI 10.36074/21.02.2020.v1.36

ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З КРИПТОАКТИВАМИ

ORCID ID: 0000-0002-0351-7107

Возняковська Крістіна Анатоліївна

д-р. юрид.наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
*Чернівецький юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»*

УКРАЇНА

Сьогодні в Україні віртуальна валюта перебуває поза правовим полем - таку думку можна зустріти не тільки серед тих, хто активно використовує криптоактиви, але і серед практикуючих в цій сфері юристів. Доки науковці продовжують сперечатись щодо того, чи є криптовалюта грошовим сурогатом, і чи може за нею бути визнаний статус майна, валюти, фінансового інструменту, цінних паперів, електронних або фідучіарних грошей, суб'єкти правозастосування вже шукають способи вирішення ряду важливих питань використання криптовалюта в сучасному господарському обороті. Свого часу вже зазначалось, що зменшення довіри до банківської системи країни за рахунок зростання довіри, зокрема, до криптовалюти, несе реальну загрозу стабільності функціонування кредитно-фінансових інститутів [4].

Міжнародний валютний фонд визначає віртуальну валюту як еквівалент вартості, який виражається в цифровому вигляді. Така валюта випускається приватними розробниками і являє собою одиницю розрахунку на основі своєї власної системи розрахунків. Таку валюту можна зберігати і купувати [3].

Якщо звернутися до досвіду Сполучених Штатів Америки, то з огляду на федеративний устрій країни відносини, пов'язані з криптовалютою, регулюються не тільки федеральним правом, а й правом конкретного штату. Що ж до криптовалютової діяльності, то вона підлягає ліцензуванню, якщо така вимога передбачена законодавством конкретного штату [5].

В 2012 році Федеральне бюро розслідувань США виступило зі звітом «Віртуальна валюта біткоїн, унікальні особливості якої створюють окремі труднощі стримування незаконної діяльності», де ФБР висловило свою стурбованість щодо можливості здійснення незаконної діяльності в анонімній платіжній системі біткоїни, а в 2013 р представники Федеральної резервної системи зазначили, що криптовалюта є «загрозою для банківської системи,